

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2018 – Volume 27, Issue 7, pp. 1–6
<http://doi.org/10.18354/jsi.589>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences,
in cooperation with Utrecht University Library
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Ingrid Robeyns. **Wellbeing, freedom and social justice:
The capability approach re-examined**. Cambridge: Open
Book Publishers, 2017, €25,99 (print version); eBook is
available open access, 268 p., ISBN 9781783744213

BOOKS

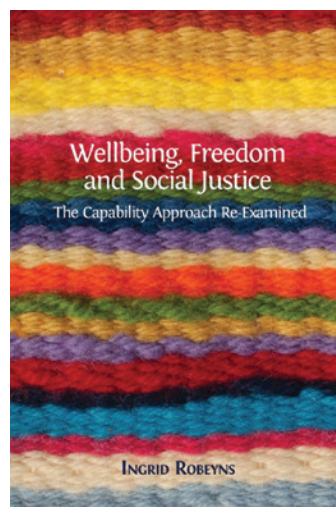
ERIK JANSEN

Dr. Erik Jansen is associate lector Capabilities in Zorg en Welzijn in Kenniscentrum HAN SOCIAAL, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

E-mail: erik.jansen@han.nl

CAPABILITARIANISME: CAPABILITY APPROACH VOOR GEVORDERDEN

De Capability Approach (CA) heeft in de afgelopen decennia in verschillende wetenschappelijke disciplines en vakgebieden aan populariteit gewonnen. De CA is een normatief-wetenschappelijk kader voor de evaluatie van kwaliteit van leven, gedefinieerd als: de mate waarin iemand in staat is te zijn wie zij¹ wil zijn en te doen wat zij wil doen (Sen, 1999). In de CA staat het onderscheid tussen “capabilities” (reële mogelijkheden) en “functionings” (de realisatie van die mogelijkheden) centraal. Kern van de benadering is dat het welzijn wordt bepaald door de mate van vrijheid van een persoon om het leven te kunnen leiden dat zij waardevol vindt. De verschillende behoeften en talenten die mensen hebben, staan daarbij centraal in relatie tot de mogelijkheden die



BOOKS

de omgeving hen daartoe biedt. Mensen kunnen verschillende invullingen van het goede leven hebben en in verschillende mate voorzieningen en ondersteuning nodig hebben om eenzelfde kwaliteit van leven te realiseren.

De CA is bij het grote publiek vooral bekend door het werk van Amartya Sen (1999) en Martha Nussbaum (2000, 2011). Daarnaast hebben vele andere denkers en wetenschappers bijgedragen aan de theorievorming over en de toepassing van de CA, overwegend in de (politieke) filosofie en ethiek, maar ook in sociale economie, genderstudies, ontwikkelingsstudies, sociologie, technologie en samenlevingsstudies, en pedagogiek en onderwijskunde. Het resultaat is een uitgebreide en immer uitdijende literatuur. De ideeën van Sen hebben inmiddels zodanig post gevat in uiteenlopende wetenschappelijke kringen dat eerder sprake is van een brede *benadering* dan van een *theorie* (Robeyns, 2017, p. 3). De toepassing van de benadering in meer praktische gebieden zoals het sociaal werk, arbeid en gezondheid en sociaal beleid is nog relatief onderontwikkeld, hoewel we de laatste jaren steeds meer pogingen zien om de CA ook daar toe te passen.

Een prominent denker in de CA is filosoof en econoom Ingrid Robeyns, hoogleraar praktische filosofie aan de Universiteit Utrecht. Robeyns zet in haar recent verschenen boek *Wellbeing, freedom and social justice: The capability approach re-examined* in heldere bewoordingen uiteen wat haar conceptualisering van de CA is ("*the general anatomy of the approach*", p. 4). Het boek is deels gebaseerd op eerder verschenen en veel geciteerde artikelen van haar hand (bijvoorbeeld: Robeyns, 2005, 2006, 2016).

Dit boek bestaat uit vijf hoofdstukken. In hoofdstuk 1 (*Introduction*) bespreekt Robeyns waarom de benadering nodig is. De CA biedt volgens haar een alternatieve manier voor de evaluatie van welvaart en menselijke ontwikkeling en de bijdrage daaraan van sociale en economische arrangementen. De CA omarmt daarbij de complexiteit van de sociale werkelijkheid. Sceptici vinden dat dit de CA onwerkbaar en praktisch moeilijk toepasbaar maakt. Robeyns betoogt echter dat de CA het denken in verschillende disciplines stimuleert, en dat de verbinding tussen deze disciplines ten goede komt aan het denken over manieren om de samenleving te organiseren (p. 18).

In hoofdstuk 2 (*Core ideas and the framework*) gaat ze hier verder op in door de open aard en onderspecificering van de benadering als cruciale meerwaarde te benoemen (p. 24, p. 29): de capability-benadering biedt een flexibel en voor vele doelen geschikt kader, maar is op zichzelf onvoldoende om valide of toetsbare uitspraken te kunnen doen over de vrijheden die mensen nodig hebben om in specifieke situaties en onder specifieke omstandigheden te doen en te zijn

wat ze willen. Deze uitspraken vergen dat je eerst expliciet moet zijn over wat er in die situaties en omstandigheden toe doet en hoe dat menselijke mogelijkheden beïnvloedt (p. 29). Pas dan kun je volgens Robeyns spreken van een capability-theorie. De noodzaak tot specificering hangt ook af van je doelstelling: in principe zou je de CA kunnen toepassen in een analyse bedoeld om te conceptualiseren, te beschrijven, te verklaren, en te evalueren, maar ook om normatief voor te schrijven (p. 27). Flexibel, inderdaad.

Het onderscheid tussen de capability-benadering en capability-theorieën loopt als een rode draad door het boek van Robeyns. Voortbouwend op dit cruciale onderscheid werkt Robeyns in hoofdstuk 2 haar modulaire benadering van de CA uit (p. 26). Deze benadering laat zich het beste omschrijven als een soort "LEGO"-aanpak van de theoretische structuur van de CA. Deze kwalificatie is geenszins badinerend bedoeld: Robeyns deelt de CA nauwgezet op in drie modules, die elk bestaan uit inhoudelijke elementen die al dan niet ingevuld moeten zijn om te kunnen spreken van een adequate capability-theorie. Met deze elementen zou een geïnteresseerde en ingevoerde lezer in staat moeten zijn om in haar eigen vakgebied een capability-theorie te ontwikkelen.

Module A bestaat uit de zogeheten elementen in de "niet-optionele kern". Deze elementen zijn uitgangspunten waar een theorie aan moet voldoen, wil deze kunnen doorgaan voor een capability-theorie en betreft stellingen als: functionings en capabilities vormen kernconcepten (A1); capabilities en functionings zijn niet per definitie waardevol, maar zijn waarde-neutraal (A2); er wordt onderscheid gemaakt tussen doelen en middelen (A4); waarde wordt als meervoudig gezien (A7); elk mens wordt gezien als een doel op zichzelf (A8). Module B daarentegen, bestaat uit "niet-optionele elementen met optionele inhoud": over de onderwerpen in Module B moet een capability-theorie zich uitspreken, maar er zijn daarbinnen verschillende inhoudelijke keuzes mogelijk. Denk hierbij onder meer aan: de theorie moet expliciteren welk doel wordt beoogd (B1); er moeten keuzes worden gemaakt op welke capabilities dan wel functionings de theorie betrekking heeft (B2); de theorie moet zich uitspreken over diversiteit, maar kan zich richten op verschillende identiteitsdimensies waarin diversiteit tentoon wordt gespreid (B3). Module C, ten slotte, bevat onderwerpen die "volledig optioneel" zijn, of aan de orde komen omwille van eerdere keuzes in de B-modules. Dat zijn bijvoorbeeld keuzes voor het wegen, aggregeren of prioriteren van dimensies (C2): alleen van belang als desbetreffende theorie beoogt capabilities of welzijn te meten, hetgeen niet noodzakelijkerwijs het geval hoeft te zijn. Interessant is dat ook toegevoegde normatieve principes en overwegingen (C4) in deze module vallen. Door te stellen dat dat mogelijk maar niet noodzakelijk is, gaat Robeyns rechtstreeks in tegen Nussbaums

BOOKS

(2011) claim dat een sterke normatieve positionering de kern van de CA vormt. Nussbaums CA is daarmee volgens Robeyns niet zozeer een stamversie van de benadering, maar een specifieke, normatieve capability-theorie. De aard van de CA is volgens Robeyns (p. 80) dan ook veeleer pluralistisch. Daarbinnen ontwikkelen verschillende denkers hun eigen theorie en het geheel van al die verschillende opvattingen en theorieën vormt in feite de benadering.

In hoofdstuk 3 (*Clarifications*) gaat Robeyns dieper in op verschillende kwesties en vragen die het meest aan de orde worden gesteld in relatie tot de CA en die tot verwarring leiden in de literatuur (p. 89). Het gaat dan om vragen als: Hoe verhouden capabilities en vrijheden zich tot elkaar? Waarom is diversiteit zo belangrijk in de CA? En voor het sociale domein bijzonder interessant: wat bedoelen we met het begrip collectieve capability en hoe verhoudt dit zich tot de sociale inbedding van capabilities? Hoe verhoudt de CA zich tot mensenrechten- en sociale-rechtvaardigheidstheorieën? Voor docenten die de CA behandelen in hun sociaalwerkonderwijs vormt dit hoofdstuk een waardevolle hulpbron om dergelijke kwesties aan de orde te kunnen stellen.

Hoofdstuk 4 (*Critiques and Debates*) is gereserveerd voor de meer controversiële onderwerpen waarover langer lopende of recentelijk debatten worden gevoerd. Hier gaat het om zaken als de zogeheten "kwestie van de lijst": Is het mogelijk of zelfs noodzakelijk om een specifieke lijst van universele capabilities te definiëren, zoals Nussbaum die verschaft, maar Sen bijvoorbeeld bewust niet doet? Moeten we meer ruimte inbouwen voor macht als factor in het denken over capabilities? Is de CA te individualistisch gericht of moet er meer aandacht komen voor collectiviteiten? Hoe zit het met de verantwoordelijkheid van de overheid voor het beschermen van capabilities? De vragen in dit hoofdstuk attenderen ons erop dat de fase waarin de CA verkeert die van voortschrijdende operationalisering is: de kernideeën vinden langzaam maar zeker hun weg naar toepassing in sociale praktijken.

In het bondige hoofdstuk 5 (*Which future for the capability approach?*) constateert Robeyns dat de belangrijkste theoretische debatten opgelost lijken, maar dat het tijd wordt dat de CA aan de slag gaat met de actuele grote problemen rond sociale rechtvaardigheid (p. 211). In haar recentere werk heeft ze zichzelf daartoe gezet door een focus op economische en sociale ongelijkheid in relatie tot de klimaatkwestie.

Bij het grote publiek is met name ofwel Nussbaums (2011) of Sens (1999) versie van de CA bekend. Robeyns' visie beweegt zich sterker in de richting van de opvattingen van Sen (zij is bij hem gepromoveerd). Wat ik als een belangrijke bijdrage van dit boek aan het gesprek

over (toepassing van) de CA beschouw, is dat het de reikwijdte van het discours over sociale rechtvaardigheid en kwaliteit van leven vanuit het perspectief van de capability-benadering laat zien. En daar kan het sociaal domein in belangrijke mate van profiteren: de praktijk wijst uit dat met name de sterk normatief gekleurde versie van Nussbaum populair is. Maar die versie is niet voor elk doel de meest voor de hand liggende operationalisering. Om adequaat vanuit het capability-kader te werken, moet je verantwoorden wat voor soort capability-theorie je hanteert, door je methodologische en theoretische keuzes te expliciteren. Alleen dan kunnen deze keuzes kritisch worden onderzocht, komt het praktijk-wetenschappelijk discours verder en kun je loskomen van je eigen veronderstelde morele superioriteit.

Ik karakteriseer dit boek als een praktisch-theoretisch boek. Enerzijds biedt het heldere theoretisch-methodologische aanknopingspunten voor het construeren en begrijpen van een "capabilitarianistische" theorie of benadering. Anderzijds behandelt het ook de belangrijkste inhoudelijke kwesties en debatten zoals die aan de orde komen in kringen van onder meer de *Human Development and Capability Association*, het centrale wetenschappelijk forum voor de CA. Het technische hoofdstuk 2 zal de beginnende capabilitarian wellicht afschrikken, terwijl de hoofdstukken 3 en 4 juist antwoord geven op vele vragen en twijfels en verhelderend zijn ten aanzien van de talrijke misverstanden die in de publieke receptie van de CA de kop opsteken. In die zin zal dit boek, naast de wetenschappelijke bijdrage die het levert, vooral zijn praktisch nut bewijzen in het onderwijs in de sociale disciplines: een docent zal behoefte hebben aan goede uitleg over de theoretische structuur, de belangrijkste kwesties en controversiële onderwerpen van de CA, om deze goed te kunnen uitleggen aan haar studenten. De afstand van de abstracte filosofische ideeën tot de praktijken in het sociaal werk wordt mijns inziens nog niet overbrugd met deze uitgave. Maar dat geeft ook niet: Robeyns geeft de gemeenschap van sociale professionals en onderzoekers wel degelijk de instrumenten in handen om op basis van de CA te kunnen bouwen aan adequate en productieve capability-praktijktheorieën.

NOTE

1 Waar "zij" staat kan ook "hij" gelezen worden.

REFERENTIES

Nussbaum, M. (2000). *Women and human development: The capabilities approach*. Cambridge: Cambridge University press.

BOOKS

- Nussbaum, M. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Cambridge: The Belknap Press.
- Robeyns, I. (2005). The capabilities approach: A theoretical survey. *Journal of Human Development*, 6, 93–117.
- Robeyns, I. (2006). The capability approach in practice. *Journal of Political Philosophy*, 14, 351–376.
- Robeyns, I. (2016). Capabilitarianism. *Journal of Human Development and Capabilities*, 17(3), 397–414.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford: Oxford University Press.